עין משפט נר מצוה

קב א מיי' פכ"ה מהל' שבת הל' יב סמג לאוין סה טוש"ע א"ח סי' שח סעיף ו:
קג ב מיי' פכ"א מהל' שבת הל' יב [טו] טוש"ע א"ח סימן שכ סעיף א:

◆

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה והוינן וכו' דאין ברירה כשילך למחר: (ב) תוס' ד"ה אימר וכו' באותה שבת והא דמוקי מתני':

◆

שיטה מקובצת

א] ואין הדבר תלוי אלא בגלויי מלתא: ב] דמשמע ליה מתני' שבת דומיא דיוה"כ:

◆

רבינו גרשום

מאי טעמא לא אמר ברירה כדקתני טעמא אמרו לו לרבי מאיר אי אתה מודה לאחר שבת שמא יבקע הנוד וישפך הכל לארץ ואין לו יין שהפריש ונמצא זה שותה טבלין למפרע. ור' יהודה בריין אומר (אני) דאית ליה ברירה ומדתני איו ל"ל ברירה אין אדם מתנה על שני דברים כאחד כו'. כלומר אין יכול להניח עירובו למזרח ולמערב ולומר למחר אלך כנגד רבי למקום שירצה אלא אם בא חכם למזרח כו' מזרח ומערב נמי אין ברירה כלומר אם בא חכם למזרח עירובי למזרח למערב עירובי למערב הא לית ליה ברירה לאיזה רוח יבוא אמאי מתיר ר' יהודה ואמר ר' יוחנן כבר בא חכם כלומר לאו כדסברת דהוא יכול להתנות אם בא חכם למזרח ואם בא חכם למערב אלא אנן קאמרינן לר' יהודה אם כבר בא חכם כלומר שכבר בא למזרח מע"ש עירובי למזרח ואם כבר חכם בא למערב מע"ש עירובי למערב ועכשיו לית לרבי יהודה ברירה והלכך באיסור ליומיה כולו ולא הלכה כמותו(ן) א) אלא אמר רב יוסף ר' יהודה היא והלכה כמותו בהלכה דכלים ר' יהודה אמר ובלבד שיהו עושין [מעין] מלאכתן כלומר כעין מלאכתן שהיו עושין מתחילה קודם שבירתן: לצוק לתוכן מקפה וכו' אלמא כיון דלא איכוון להאי מלאכה מע"ש וכו' והלכה זו דאמרי' אסורה באכילה ליומיה הלכה כמותו: ולבסוף אוכלא אוכלא דאיפרת הוא. כלומר כענין פרו ורבו ושמעינן לה לרבי יהודה דאוכלא דאיפרת שפיר דמי ומותר אע"פ שאינו מוכן מע"ש: דתנן אין סוחטין כו' רבי יהודה אומר אם לאוכל היוצא מהן מותר. כלומר מה דאמרת אם יצאו מעצמן אסורה אם לאוכלין היה רוצה הפירות היוצא מהן מותר כלומר דאוכלא דאיפרת הוא אם למשקין היוצא מהן אסור דהוה ליה נולד ואסיר: ולאו איתמר עלה מודה היה ר' יהודה בסלי זיתים כיון דלסחיטה קיימי וכו' ואסור בהנאה הכא נמי כיון דלשחיטה וכו'. והא אסורה לשחוט (בי"ט) [בשבת]. מידי הוא טעמא אלא לרב כלומר לדעת מי באה כולה הלכה אלא לרב והאמר רב חלוק היה ר' יהודה אפי' בסלי זיתים וענבים דלסחיטה קיימי שמותר: אלא רבי יהודה דנרות היא. כלומר כשם דאית ליה מוקצה לענין נרות כך אית ליה מוקצה לענין שחיטה. אין והא תנן רבי יהודה אומר

התם כדקתני טעמא [א]אמרו לו לרבי מאיר אי אתה מודה שמא יבקע הנוד ונמצא שותה טבלים למפרע אמר להן לכשיבקע אלא מדתני איו [ב]דתני איו רבי יהודה אומר אין אדם מתנה על שני דברים כאחד אלא אם בא חכם למזרח עירובו למזרח למערב עירובו למערב ואילו לכאן ולכאן לא והוינן בה מאי שנא לכאן ולכאן דלא [ג]דאין ברירה מזרח ומערב נמי אין ברירה ואמר רבי יוחנן וכבר בא חכם אלא אמר רב יוסף רבי יהודה דכלים היא [ד]דתנן [א]כל הכלים הניטלין בשבת שבריהן ניטלין ובלבד שיהו עושין מעין מלאכה שברי עריבה לכסות בהן פי חבית שברי זכוכית לכסות בהן פי הפך רבי יהודה אומר ובלבד שיהו עושין מעין מלאכתן שברי עריבה לצוק לתוכן מקפה שברי זכוכית לצוק לתוכן שמן מעין מלאכתן אין מעין מלאכה אחרת לא אלמא כיון דלא איתכן מאתמול להך מלאכה אסירי הכא נמי כיון דלא איתכן מאתמול אסורה אמר ליה אביי מי דמי התם מעיקרא כלי והשתא שבר כלי והוה ליה נולד ואסור הכא מעיקרא אוכלא ולבסוף אוכל אוכלא דאיפרת הוא ושמעינן ליה לרבי יהודה דאמר אוכלא דאיפרת שפיר דמי [ה]דתנן [ב]אין סוחטין את הפירות להוציא מהן משקין ואם יצאו מעצמן אסורין רבי יהודה אומר אם לאוכלין היוצא מהן מותר ואם למשקין היוצא מהן אסור לאו אתמר עלה [ו]אמר רב יהודה אמר שמואל מודה היה רבי יהודה לחכמים [ז]בסלי זיתים וענבים אלמא כיון דלסחיטה קיימי יהיב דעתיה הכא נמי כיון דלשחיטה קיימא יהיב דעתיה מידי הוא טעמא אלא לרב האמר רב חלוק היה רבי יהודה אפילו [ח]בסלי זיתים וענבים אלא אמר רב ששת בריה דרב אידי רבי יהודה דנרות היא [ט]דתניא מטלטלין נר חדש אבל לא ישן דברי רבי יהודה אימר דשמעת ליה לרבי יהודה במוקצה מחמת מיאוס מוקצה מחמת איסור מי שמעת ליה אין [י]דתנן רבי יהודה אומר

כל

התם בדקתני טעמא וכו'. קשיא לי דהכא אליבא דרב קיימינן ורב לית ליה דטעמא משום בקיעת הנוד בפ' בכל מערבין (עירובין דף לז:) דקאמר ליתא למתניתין מקמי איו והלוקח יין ולית ליה דטעמא דרבי יהודה משום דאין ברירה ורבינו שמשון מקוצי הקשה דהיכי מייתי הכא ההיא דאיו אמר שדומה היא דהלוקח הא בפ' בכל מערבין (גם זה שם) משמע דאי לאו ההיא דהלוקח הוה אמינא דליתא לדאיו מקמי מתניתין דפריך התם לרב אדרבה ליתא לדאיו מקמי מתני' ומשני לא ס"ד דשמעינן ליה לרבי יהודה דלית ליה ברירה דתניא הלוקח יין כו' וי"ל דהכא דיחויא בעלמא הוא דקאמר התם כדקתני טעמא ועיקר סמיך אדאיו דאין להוכיח מההיא דהלוקח דלית ליה ברירה כל כמה דלא מייתי לדאיו לאיתויה מקמי מתניתין דעירובין להכי מייתי לדאיו דהשתא ליתא מתניתין מקמי תרוייהו: **מודה** רבי יהודה בסלי זיתים וענבים. תימה בלאו הכי אמאי לא מדמה למשקים דגזרינן שמא יסחוט ה"נ גבי בהמה לגזור שמא ישחוט ועוד אמאי נקבין חבריא למימר דרבי יהודה היא כ"ש דאתיא כרבנן דגזרי שמא יסחוט אפי' בשאר פירות ועוד דהיכי מדמה שמא ישחוט לשמא יסחוט שקל הרבה לסחוט מלשחוט וי"ל דודאי לא דמי ולהכי לא מדמה לה למשקין אבל מדמה שמא ישחוט דבהמה העומדת לשחיטה לשמא יסחוט דפירות העומדות לאכילה אבל כרבנן לא אתיא דלא אשכחן דגזרינן שמא יסחוט אלא בעומדים למשקין והא דאסרי לכולהו משום דגזרינן עומדין לאכילה אטו עומדין למשקין אבל לרבי יהודה דשרי בשאר פירות העומדין לאכילה ואסר בזיתים וענבים ואף על גב דעומדים לאכילה משום דמימלך וסחיט וה"ה בבהמה דגזרינן: **אימר** דשמעת ליה לרבי יהודה במוקצה מחמת מיאוס כו'. דיחויא בעלמא הוא דמוקצה מחמת איסור יותר חמור ממוקצה מחמת מיאוס דהא לקמן אמר עד כאן לא שרי רבי מאיר אלא במבשל אבל שוחט דאינו ראוי לכוס לא והדיא שמעינן ליה לרבי מאיר בפרק כירה (שבת דף מד.) דלית ליה מוקצה מחמת מיאוס דקאמר כל הנרות מטלטלין אפילו נר ישן חוץ מנר שהדליקו בה באותה שבת (ב) ומוקי מתני' כרבי יהודה דמבשל משום דלא מיתוקמא מתניתין משום מוקצה מחמת איסור דמשמע ליה [ב]שבת דומיא דיום הכפורים אפילו היה לו חולה והבריא כמו שאפרש בסמוך:

המבשל

התם. טעמא לאו משום דאין ברירה הוא אלא דחייש לשמא יבקע הנוד והוברר שלא היה עתיד לבא לידי הפרשה ושתה טבלים למפרע: **לכשיבקע.** נראה כלומר דלא חיישינן להכי: **איו.** שם חכם: **אין אדם מתנה.** בעירובין (דף לו:) אמרינן מתנה אדם על עירובו ומניח שני עירובין אחד בסוף אלפים למזרח עירו ואחד בסוף אלפים למערב ואומר אם בא חכם למזרח שהיה חכם עתיד לבא ממקום אחר ולשבות חוץ לתחום ולדרוש עירובי של מזרח יקנה לי שביתה למזרח ואהיה בשבת במקום עירובי ויש לי משם והלאה אלפים ואם יגידו לי שבא חכם למערב יקנה עירובי שבמערב בא לכאן ולכאן אם יבאו שני חכמים זה למזרח וזה למערב לאיזה מהם שארצה אבחר הליכתי ועל שם ברירה של מחר יקנה לי עירובי היום דלכל קניית עירוב בין השמשות היא ותני איו דפליג רבי יהודה אסיפא דקתני בא לכאן ולכאן וקאמר רבי יהודה אין אדם מתנה על שני דברים שני חכמים: **אלא אם בא חכם כו'.** על חכם אחד שבא ואין ידוע לו לאיזו רוח יבא מתנה: **והוינן בה מאי שנא כו' דאין ברירה.** (א) כשיבא למחר למזרח שמא בין השמשות לא היתה דעתו לכך וקנה לו עירובו של מערב והרי הוא כמי ששבת במערב וממקום אותה שביתה יש לו אלפים לכל רוח ונמצאו האלפים האחרונות המזרחיות כלות לביתו ואין לו מביתו ולמזרח אפי' פסיעה אחת: **מזרח ומערב נמי.** כשהתנה על חכם אחד ותלה תנאו בביאת חכם נמי אין ברירה דאם בא חכם למזרח לאחר שקדש היום שמא כשקדש היום היה בדעתו למערב וזה תלה בדעתו של חכם [ב]והחכם יכול לילך בשבת ארבעת אלפים אמה כדאמרינן בעירובין (דף מה:) אם ראה שחשכה והיה מכיר אילן או גדר שהוא בסוף אלפים אמה אומר שביתתי בעיקרו ומהלך ממקום רגליו ועד עיקרו אלפים ומעיקרו ולהלן אלפים והכא נמי איכא למימר חכם זה בשעת קניית עירוב לא בא למזרח עדיין ודעתו היה למערב: **ואמר רבי יוחנן וכבר בא חכם.** מתניתין בהכי עסקינן שכבר בא חכם קודם קנין העירוב אבל זה לא ידע להיכן בא ואין כאן צריך ברירה שכך מתנה לגד שהחכם בא יהא עירובי קונה ואין הדבר תלוי אלא [א]בגלויי מילתא כשיגידו למחר שבמזרח בא נמצא שקנה עירוב המזרחי: **שבריהן ניטלין.** אפילו נשתברו היום בשבת: **שיהו עושין בהן מעין מלאכה.** שתהא תורת כלי עליהם: **מעין מלאכה.** כלומר אע"פ שאין ראויה למלאכה ממש אלא לכסוי בעלמא: **מעין מלאכתן.** הראשונה: **מקפה.** תבשיל עב דהיינו מעין עיסה: **הכא נמי כיון דלא איתכן מאתמול.** לאכילה: **הכא מעיקרא אוכלא.** דע"כ בהמה בחייה לאכילה עומדת כדאוקימנן לעיל [ע"א] דאי לגדל בהמה לרבי יהודה היכי שחטינן בי"ט: **דאיפרת.** נשבר ונפרש ונתפרד [בפרק בהמה המקשה] (לקמן דף עג.) תבורי אוכלין כמאן דמפרתי דמו: **ש"ד.** דלאו נולד חשבינן ליה: **סחיטה** (ג)אב מלאכה היא: **אסורין.** וטעמא דמשקין שזבו אסורין מפרשינן בשמעתא קמייתא דביצה (דף ג.) גזירה שמא יסחוט: **אם לאוכלין היוצא מהם מותר.** אם היו עומדין לאכילה ולא לסחוט היוצא מהם מותר דכיון דלא ניחא ליה ליכא למיגזר אי שרית להו בשתייה היום אתי לסחוט דהא לאו להכי קיימי: **ואם למשקין.** הואיל ונתקיימה מחשבתו אי שרית להו כשזבו איכא למיגזר בהו שמא יסחוט דהא להכי קיימי. שמע מינה מיהא דמשום נולד לא אסר להו רבי יהודה: **מודה רבי יהודה בסלי זיתים וענבים.** שאפילו הכניסן לאכילה הואיל ורוב בני אדם סוחטין אותם האי נמי ממליך עלייהו ואי שרית למשקין שזבו מהן אתי למיסחט: **כיון דלהכי קיימי.** סתם ענבים: **יהיב דעתיה.** עלייהו למשקין וכי הוו משקין הוה ליה נתקיימה מחשבתו וגזרה שמא יסחוט ופלוגתייהו בתותים ורימונים: **ה"נ כיון דלשחיטה קיימא יהיב דעתיה.** דאי משחטה אכיל לה וכיון דדעתיה בהכי גזרינן בה נמי אי שרית ליה באכילה אתי לכתחלה למישחט: **מידי הוא טעמא אלא לרב.** הא שמעינן אליבא דרב משמע לה דאיהו אמר לרבי יהודה אסורה באכילה ליומא: **חלוק היה.** ומתיר והכא נמי אמאי אסורה ליומא: **נר חדש.** שלא הדליקו בו מעולם. נר של חרס וכשהוא חדש חזי למרמי ביה פירי: **אבל לא ישן.** דמוקצה הוא מחמת מיאוס שהדעת קצה בו. והך בהמה נמי כשקדש היום היא מוקצה מחמת אבר מן החי שלא נשחטה: **אימר דשמעת ליה כו'.** דמידי דמאיס מקצה איניש מדעתיה לגמרי:

מסורת הש"ס

א) [עירובין לו: יפ"ג], ב) ביצה לז: עירובין לו: [יומא נו:], ג) [ב"ב מו: וש"נ], ד) שבת קכד:, ה) ביצה ג. שבת קמג:, ו) שבת שם, ז) [שם איתא כוותים], ח) [בשבת קמג: איתא כוותים], ט) שבת מד., י) [צ"ל דתניא], כ) עיין מהרש"ל, ל) [עיין היטב רש"י ביצה ג. ד"ה שמא יסחוט ועי"ע היטב רש"י בשבת קמג: ד"ה אין סוחטין דס"ל מפרק תולדה דדישה],

◆

מוסף רש"י

שמא יבקע הנוד. קודם שיפרים הימנו ונמצא ששתה טבלין למפרע, דבשלמא כי מפריש לה לאחר זמן איכא למימר הך דמטא השתא לחלק כהן יש ברירה דמעיקרא בתוך הנוד נמי דידיה הואי תשעת קריאת שם וחולין שתה, אבל כי בקע הנוד ולא איברר לה תרומה מיהא מאי יש ברירה איכא למימר, הא אפילו לבסוף לאו לכלל תרומה אתאי (ערובין לז:) שהרי לא הוברר התרומה מעולם (גיטין כה.). לכשיבקע. נעיין בדבר לאיסור, כלומר דלא חיישינן להכי דלא שכיח, לאו בעי מסר ליה לגומר (ערובין לז: ובעי' יומא נו: וסוכה כד.). בשיבא לידי כך ילאו טבלים שתה, אבל אין לחוש לכך דלא שכיח ליבקע (גיטין כה.). אין אדם מתנה על שני דברים כאחד. לומר בא לכאן ולכאן למקום שארצה אלך, דאין ברירה, אלא על אחד ואינו יודע להיכן יבא יכול להתנות ולומר בא חכם למזרח כו' (ערובין לז:). אינו מתנה על שני חכמים לומר למחר אברור, דכי בורר למחר מי יימר דעירוב של אותו רוח קנה לו בין השמשות, והוברר למפרע לא אמרינן (ביצה לז:) לפי שקניית עירוב בין השמשות היא, ובשהוא בורר למחר אותו שירצה לא סמכינן אברירה לומר הוברר שהעירוב לגד חכם זה קנה שביתה אמש, אלא על חכם אחד ואינו יודע לאיזה רוח יבא הוא מתנה אם בא למזרח עירובי של מזרח יקנה ואם בא למערב עירובי של מערב יקנה, ואילו לכאן ולכאן על שני חכמים למקום שארצה אלך לא, דאין ברירה (יומא נו:). מאי שנא לכאן ולכאן. דתלה עצמו לומר באיזה שארצה אלך, דלא שרי ר' יהודה (ערובין לז:) דקס"ד בין השמשות עדיין חכם לא בא והוא באלכסון ויכול לבוא מתמשכן למזרח ולמערב ובא לו לאחד מהם (יומא שם). או: דקס"ד זמנין דחכם לא בא עד לאחר בין השמשות כגון שחשכה לו בתוך התחום שבאותו מקום בית המדרש או בתוך ד' אלפים יהא מכיר אילן או גדר לסוף אלפים למקום שחשכה לו ואמר שביתתי תחתיו, דיכול להלך משחשכה ד' אלפים אמות כדאמר בעירובין (מה:) הלכך היכא דבשעת קניית עירוב לא אתי חכם להאי אתרא והדר אתי מי יימר דקנה הבא עירוב למפרע, דלמא חכם בין השמשות לא היה דעתו לבא לכאן, אי לא סמכינן אברירה לומר הוברר דלרוח זה היה חכם עתיד לבא וזה התנה דלמקום שילך החכם יהא עירובו קונה למפרע (ביצה לח.). דאין ברירה. דכי בריר למחר אמרינן שמא אתמול כי קנה עירוב לאו לדעתיה אפך היה אלא אליבן (ערובין לז.). מזרח ומערב נמי. כשתלה זה עירובו בדעת החכם לומר יקנה עירוב לרוח שהחכם בא לו, אין ברירה. שמא בין השמשות היה בדעתו של חכם לרוח שכנגדו (יומא נו:). כשלא בא אלא אחד, וקס"ד השתא דבין השמשות עדיין לא בא חכם למזרח, שעדיין היה רחוק מן העירוב ששה אלפים פחות שתי אמות ומשחשיכה הלך אלפים ונכנס לתוך ארבעת אלפים של עיר, וזה שהניח עירובו ותלה בדעת החכם ולאמר אם יבא למזרח עירובי למזרח ואם לא יבא לא לכאן ולא לכאן הריני כבן עירי ולא יהא עירוב, ולמחר שמע שבא למזרח מי ילאמר דבשעת קניית עירוב היה דעת החכם ליכנס לתוך ד' אלפים של עיר, דילמא לא היה בדעתו לוח ילא קנה עירובו של זה, ור' יהודה קאמר דקני. דאמרינן הוברר הדבר לסופו הוכיח שבין השמשות היה דעתו לכאן (ערובין לז.). וכבר בא חכם. הא דלאמר ר' יהודה אם בא חכם למזרח וכו' דעל חכם יכול להתנות, בשכבר בא קודם בין השמשות עסקינן, לך זה אינו יודע לאיזה רוח בא יקאמר לאותו רוח שבא לו יהא עירובי קונה, דאין קניינו על ידי ברירה אלא קנייה ידועה ולאמר גלוי מילתא בעלמא הוא דלרוח שישמע זה שהיה בו החכם קנה עירובו (ביצה לח. ובעי' עירובין שם). מעין מלאכה. שיש מלאכה, ואפילו אינה מעין הראשונה (שבת קכד:). לצוק לתוכן מקפה. עבה, דומיא דעיסה מעורבת במים (שם). אין סוחטין את הפירות. דהוי ליה מפרק דהוא תולדה דדישה (שם קמג:). אסורין. בו ביום גזירה שמא יסחוט (ביצה ג.) שמא יסחוט לכתחילה (שבת שם). אם לאוכלין. הם מכניסין אותם פירות, היוצא מהן מותר. דלא ניחא ליה כמאי דנפקא מינייהו ונתקיימה מחשבתו וליכא למיגזר שמא יסחוט, והכי אמרינן בכילה דטעמא דמשקין שזבו משום שמא יסחוט הוא (שם). בסלי זיתים וענבים. דלמ"ג דהכניסן לאוכלין היוצא מהן אסור, דכיון דרובן לסחיטה קיימי כי אתי לידי משקה יהיב דעתיה למיהוי ניחא ליה בהכי (שבת שם). אפילו בסלי זיתים וענבים. הואיל ויהי לאוכלין נכנסו (שם). מטלטלין נר חדש. שאינו מאוס וחזי לאיסתמושי ביה להדיא שלא דלק בו נר מעולם, אבל לא ישן. דמוקצה מחמת מיאוס הוא (שם מד.).

א) לאו מוכן ואלי נ"ל ויפלגו תו לית לן לאוקי דאסורה באכילה ליומא לר"י מתמנה דאם לא היתה נבלה מע"ש יכו'.